

Domen.

(Domača povest iz prejšnjega veka.)

VII. Možje lovci.

Znano je, da pred šestdesetimi in več leti ni bilo tistega reda pri soseskah, kakor dan današnji. Ako je bilo vladi treba vojakov, zapovedala je po okrajnih gosposkah županom, naj dadó toliko in toliko mladih mož v vojake. Župan pak je imel v svoji soseski zopet svoje podložne, pokorne možé, ktere je na noge spravil, kedar je hotel po noči ali po dnevi, da so šli loviti tega ali unega mladega fanta, ki so ga mislili potlej izročiti gosposki. Kdor je prišel v leta, moral je tudi gledati, kako se bode umikal županovim rokam. Da so se mladenči vojske tačas še bolj bali, kakor dan danes, to je bilo naravno; kajti ako so enkrat dobili koga, moral je služiti cesarja, dokler je mogel ali dokler ni smerti storil. Malokteri je prišel v domovino nazaj. Zató so se pa skrivali mladenči po deset in več let, in stari možje med našim narodom še dan danes veliko vedó povedati, kako se je ta in ta umikal, kako je lovce prekanil itd.

Da županov posel in njegovih pajdašev lovcev tudi ni bil lehek, to se vé; zakaj v svesti si je moral biti, da mu bode kaka roka, z obupom braneča svojo prostost, ubila čelo, nož v rebra porinila, ali pa se bode maščeval vjetnik, nazaj iz vojakov prišedši. Župan je bil zbral tudi nocoj vse možé iz vasi, ki so imeli dolžnost hoditi z njim na človečjo lov. Vsi so se bili sešli v njegovi hiši, zaviti v kožuhe in debele palice za brambo in orožje v roci, samo Jurca ni bilo. On ni mogel preganjati svojega prejšnjega rejenca, in ko bi se bil imel gospodu v gradu in vsej gosposki zameriti. Ko so bili vsi zbrani, razloži jim župan, kam in koga gredó iskat, vzame velik nož, veryice in okove in tiho gredó možje proti koči na hribec. Malo je manjkalo, da niso Domna z beračem srečali, zakaj kmalo ko je Domen odšel iz hišice, terkali so lovci na mala vrata in okna.

„Kdo je?“ prašala je stara Meta, ko je čez dolgo vendar-le zaslišala, da nekdo zunaj na vrata bje in vpije.

„Odpri, stara prepelica moja! če ne — poderemo in razkrijemo ti streho in ti od zgoraj pademo v luknjo“, vpije oče župan na oknicu. Tudi ko bi starka ne bila slišala besedi, morala je vedeti, kaj in kdo je, kajti v vrata se je tisti hip eden zaletel, da se je vsa kočja potresnila. Odrine tedaj pah z vrat in nekoliko lovcev

stopi s prižgano lučjo in pripravljenimi palicami v hišico, drugi so pa obstopili malo poslopje, da bi jim tiček ne ušel. A precej so razvideli, da ga ni v gnezdu; verh tega jih je stara mati še dobro ozmerjala in oštela, da hočejo ravno njej vzeti na stare dni edinega sina. Oče župan je klel, da mu je Domen ušel za nocoj, in se ni veliko zmenil za to, kaj ženica klopoče.

„V vasi ga najdemo“, reče eden, „pojdimó tje doli“.

Lovci jo vderó proti vasi. Stara mati pa jame zopet prebirati in preštévati jagode na molku, prosé Boga, da bi rešil sina iz vsakoršne nevarnosti.

Tako jih je Domen vidil, ko so prišli mimo njega. Vse kerdelo se ustavi komaj pol streljaja od njega, tako da bi ga bili lahko zapazili, ko ne bi bil v zasenčji in ob dervih sklonjen. Vse je lahko razložil, kaj so govorili.

„Pojdi ti Blaže, pogledi, če je pri Jurcu; pazi, da te kdo ne zagleda! Ako ga tukaj hudir ne derži, ne bomo ga imeli nocojšnjo noč in Sova bo hudo ukal nad menoj, zakaj nekaj mu preseda“, rekel je župan.

Eden odide k oknu.

„Jaz pravim, da tega moramo“, reče Tenkor, dolg mož, „vendar je tacega osebenjaka manj škoda ko kakovega fanta iz kmečke hiše“.

„Tako ti povem, France“, odgovori župan, „ko bi nam ušel, nikdar se ne pobogamo z grajskim gospodom, in saj veš, kako je, če bolj zlodju ugajaš in če si boljši ž njim, tem boljši je on s teboj.“

„Mene vprašajte!“ dostavi širokopleč sosed, mali Škene, „jaz vem jaz, kakov je Sova. Ves pasji je, in brez duše. Moj ranjki oče so znali to povedati — Bog jim daj mir in pokoj v grobu; saj ta hudoba Sova ga jim ni dal, samo zató, ker so mu enkrat nekaj besedi ugovarjali pri tlaki. Kaj meniš, da jim je pozabil kedaj? Nikdar ne, an desetino za neko preteto telce so mu morali dvakrat plačati, dvakrat, zakaj enkrat ga je utajil, da-si so mu poštena dva križevca na mizo vergli.“

„Kaj nam hoče, ako ga ne dobomo!“ reče drugi. „Glave si ne bom lučal po kamenji za njim, naj mi zapoveduje Peter ali Pavel.“

„Ti lahko govoriš“, reče župan, „a krop bo mene najbolj poparil. Ti bi ga bil nocoj videl, kakov je bil, ko mi je naročal, in pa že undan, ko je govoril od tega“.

„Glejte Kleka, kaj bi se menil!“ beseduje dolgi mož Tenkor. „Kogá moramo oddati, naj gospod priporoča in kaže tega ali tega. Jaz pa pravim, še zmirom je najbolje, ako primemo tega, kakor kterege domačinskega sinova. Kaj je pa? Jurec ga je izpodil, sam nima nič, mati pa drugo nič. S čim se bo živil? Kral bo kral, le zapomnite me možjé lovci. Nikoli nič prida človeka, kdor ljudi

pozna — -- je! —“ Govornik se zgrudi na tla, kri ga oblije. Besedo mu je zaperlo težko poleno, ki je priletelo od skladavnice s tnala semkaj in zadelo Tenkorja na sence.

Domen je namreč tiho tam slonel, ni dihati si upal. Slišal je ves razgovor. Ko so kmetje tako ostro in neusmiljeno sodili njega in njegovo prihodnjost, ko je čul, da se mu clo tatinstvo podtika, tedaj mu je zavrela kri po vseh žilah, roka se je vzdignila in debelo poleno je zažvižgalo po zraku. Domen je dobro meril.

Predno so možjé vedili kaj in od kod, priletelo je drugo, tretje poleno med nje, skoro nobeno zastonj. Od derv sem pa se je slišala strašna kletev, posamezen človek je slonel na skladavnici, pobiral polena in metal. „Lovite, držite, vežite, hudiči!“ kričal je Domen.

Kakor ovce se naglo razkropi kerdelo lovcev po vertu, za hišo in povsodi. Nobeden ni hotel ni svoje glave polenju nastavljati, ni grajščaku Sovi po vseči podvizati se, da bi ga prijeli. Marsikteri je bil bolj ali manj ranjen, Tenkor je celo ležal v snegu in kri mu je lila.

Nihče se Domnu ni mogel bližati, dokler je stal pri dervih. Da pa ima ravno rokó in da tudi daleč zadene, to je župan videl ravno kar, in ž njim vsa druhal lovskih môž, ki se niso upali na samega mladenča. „Čakajmo“, šepeče župan, „zmirom ne bode pri dervarnici; kedar se pa odmakne, potlej, možjé!“

Mesec je zahajal. Domen je čakal, da bi se storila tēma, potem bi še le zapustil svojo terdnjavo; zakaj uiti ni bilo lahko. Proti severju je bil visok plot; predno bi bil prelazil čez-nj, lahko bi bili lovci iz kakega kota skočili na-nj; proti južni strani je stala hiša, nasproti kozolec, in nihče ni mogel povedati, da gā ne čakajo tam; za herbtom pa so mu bila vložena derva visoko čez glavo.

Skrije se mesec za goro. Sicer ni bilo tako svitlo, kakor popred, vendar tudi ne taka tēma, da se ne bi bil človek razločil.

Zmirom Domen ni mogel čakati in stati v mrazu. Tenkor je vzdihoval in vstajal iz snega; nihče mu ni prišel pomagat. Stopi torej Domen sam k njemu in ga sestavi po koncu. A mož tudi hoditi ni mogel, bil je kakor človek, ktereга je vino čisto zmoglo in poterlo. „Mar boš drugo pot lepše govoril o ljudéh, ki ti niso nič mar“, godernjal je mladeneč, ter ga peljal do vogla Jurčeve hiše.

„Hoj! tu je razbita glava, pojdite po-njo!“ zavpije skozi okno v hišo. Jurčevi niso bili še ničesa slišali, kar se je godilo okrog hiše. Zdaj je vrelo vse ven, gledat kdo je in kaj.

Domen stisne neko krepelce v roko, ki je ležalo pod oknom, pusti svojega kervavega pajdaša, ter jo zavije za oglom. Ni hotel čakati, da bi ga bil poprejšnji njegov gospodar dobil blizo svoje

hiše in to celó ob tej uri, čeravno bi bil rad še enkrat videl drago obličje, ter se mu vsaj zahvalil za skerbni opomin.

A komaj se je upognil za vogel, pade mu terda palica prek glave, zverti se mu, noge se pošibé, in zverne se na tla, tiho kakor bi bil hlod s tnala.

„Hej! sosedje“, kričal je župan, kajti on je bil junak, ki je za oglom potolkel mladenča, „imamo ga, naš je!“

Zdaj se prikaže nekaj lovcev iz vseh voglov.

„Preveč si lopnil, Tone!“ reče star mož, „kaj bo, če si ga ubil.“

„Naj ga; meni je ves komolec zdrobil, kaj bo pa to?“ odgovori župan.

„To je hudičev sin“, menil je drugi sosed, „dvanajst nas je in razpodil je nas.“

„Zakaj ste bežali, pogledite, Tenkor bo morda umerl!“

„I Tone, ti si jo bil tudi potegnil, tačas ko mi“, dostavi tretji.

Kakor v sanjah se je Domnu zdelo, da veliko ljudi okoli njega hrumi in šumi, kakor bučele pred rojem. Zdelo se mu je, da je slišal Urhov glas, kako je krohotaje se pikal lovce, da so pogumni možjé, in kako je njemu vodo plal na čelo; da je čul še drugi glasek milo zajokati se; potem pa se mu je zdelo, da ga nekam nesó. A popolnoma se ni nobene reči zavedel.

VIII. Materna smert.

Stara Meta, Domnova mati, čepela je na vežnem pragu in se grela na solncu, kolikor je stari ženski pri popoldanskem zimskem solncu greti se mogoče.

Po poti pride zdaj druga stara ženica, Meti podobna kakor groš grošu, samo malo dalja. „Bog ti daj tolažbo in dobro popoldne Meta“, jame prišedša baba.

„Kaj si ti prišla, Urša?“ praša berljava starka. „Kaj hodiš? Ali si kaj videla mojega Domna?“

„Križ božji! kaj ne veš, kje je?“

„Ne vem ne. Sinoči je bil prišel berač Ureh po-nj in šla sta nekam, Bog vedi kam in še zdaj ga ni domú. Pa so bili lovci priderli sinoči, in za križe in težave me skerbi, kaj je da ga ni domú. Negodè! še kaj si bo nakopal na glavo!“

„Tako še ne veš, da so ga vjeli, da ga imajo pri županovih?“

„Kaj so ga?“ povzame preplašena starka.

„Vjeli!“ odgovori Urša, „glavo ima počeno, pa bo moral menda vendar v vojake.“

„Ah jej! — glavo počeno!“ tožila je mati. „Ne pojde ne, ne pojde!“

„Pa kaj je še storil! Tenkorju je glavo ubil, županu komolec zdrobil, Klemenu v rebra poleno zagnal in ne vem koga še?“

„O jej! o Ježiš!“ tožila in molila je mati.

Precej je lezla v hišo po palico in potem je švedrala naglo, kolikor jej je bilo moči, v vas in naravnost k županu. Domna je našla v stranski izbici pri županovih na samem sedečega, tiho kakor bi čakal koga. Roke je imel uklenjene z vervico, glavo z ruto obezано. Ko je zagledal staro mater, vstal je, oči so se mu zasvetile, vez na roki se je nategnila; a precej se vsede in pobesi glavo.

„Kaj ste prišli mati?“ nagovori starico. „Če ste prišli jokati, nikar ne jokajte zavoljo mojega očeta, zakaj zadosti bo star, kedar bom jaz na lastnih petah stal.“

Mati ga otiplje, je-li hudo ranjen. On pa se otrese tega znamenja skerbne ljubezni in reče: „Nič ni!“

„Jaz grem k njemu, on ti mora pomagati. Ne boš vojak, njegov sin si, jaz grem k njemu, Domen!“ govori mati.

„Ne hodite! Pojdite domú, jaz tudi pridem kmalo, zakaj vaš sin ne bo vojak, ko bi imel devet zidov predreti, mati.“

„Beži, Domen, beži! Daj mi rajši pismo, ki si mi ga vzel; jaz grem v grad in pomagal ti bode, moral ti bode, daj mi pismo!“

Mladenič se domisli zdaj, da je imel res pisanje pri sebi. Zvezane roke so mu branile poseči v žep. Mignil je materi in velel jej pogledati. A pisma ni bilo nikakoršnega, ni znotraj ni zunaj žepa. „On mi ga je vzel!“ reče Domen in grozno zakolne. Stara mati, ki se je dozdej še nekoliko premagovala, morda zato, ker je upala še kaj izprositi, bila je kakor z uma, ko je videla, da je edina njena priča izgubljena, priča, ki jo je toliko let hranila. Župan, ki je prišel blizo, povedal je, da je hotel gospod Sova imeti nekovo pisanje, ktero so naši pri Domnu in da ga je vzel še po noči, ko se ni Domen zavedal.

„Jaz grem k njemu!“ rekla je starka in je štrencala po treh proti gradu, tipaje s palico pot pred seboj.

Solnce je bilo že nizko, ko je prispela v grad.

„Gledi Tomaž!“ reče eden grajskih hlapcev, „stara Meta je prišla gori, kaj bi le-ta rada?“

„Vrag vedi!“ odgovori drugi, „desetine nima plačati, tlačanka tudi ni.“

„Še mlade si ne upajo hoditi gori, nikar pa že stare pokveke. Ako je stari dobi, ven jo izpehá ko primojduha! Glej ga, ravno tam-le gre, derži se, ko stare klešče, zopet ni davi stopil s pravo ного čez prag.“

Gospod Sova je res prišel s svojim ostrim obrazom in osornim pogledom po dvoru. Pred vrati se snideta s staro ženo Meto.

„Kaj bi rada tukaj?“ napade starko grajšček.

Zdajci se oberne ženica proti njemu, kajti popred ga ni bila zagledala.

„Sina mi dajte nazaj, zdaj imate pismo, doto ste mu vzeli, lastnemu otroku, ne jemljite mu še življenja, to vas prosim na kolenih, za pet kervavih ran božjih!“ govorila je stara ženica, povzdignila svoje suhe koščene roke, kakor bi molila Boga.

„Kaj to meni mar, jaz ga nimam v žepu tvojega sina, pojdi drugam!“ reče Sova ter stori stopinjo na kamnito stopnico, ki je držala do praga.

„Bog ga bo tirjal od tebe!“ vpije razkačena žena, „ako ga daš sam ubiti in zaklati na tuji zemlji,“

„Poberi se mi, baba, kaj hočeš!“ zagermi gospod Sova in strašno pogleda starko.

Prikaže se na to vpitje tu in tu izza vogla kaka radovedna glava gledat, nad kom se gospod jezi in togotuje.

Poznala je stara žena pred njo stoječega; razvidela je tudi, da je zastonj dalje prositi. Strašno jo popade serd, zasveté se jej na pol berljave oči, terhlo lice zarudi, vzdigne palico in z glasom hripavim žuga: „Pred božjim stolom se boš odgovarjal, živinče! v peklu bodeš gorel, zavoljo svojega sinova in zavoljo sebe. Preklet je oče tebi podoben!“ Odmeval je njen glas po razprostranih dvoriščih.

„Nori!“ vpil je Sova hlapcem. „Izpehajte jo ven!“

Vsak se je bal dotekniti prvi uboge starke; menili so, da je res znorela. Gospod pa se jezno oberne k dvema in pravi: „Tomaz! Blaž! kaj sem rekel? ven! ven!“ Rada ali nerada morala sta hlapca ženo prijeti in peljati jo z dvora ven na sneg.

Na samem je jela starka jokati in jokati. Že tako je videla le na pol in samo po dnevi, solze so jej zdaj še tisti vid vzele, kolikor ga jej je pustila še natora. Bila je sama na polji, vsak četert ure je storila pet stopinj in ostala je in plakala zopet četert ure. Solnce je bilo zašlo, pómrak je nastal, mraz je toliko bolj zopet pritisnil, kolikor je bil po dnevi odjenjal.

Nič več ni mogla storiti ni koraka naprej. Tudi stati ni mogla. Kamen, s suhim mahom poraščen, je molel tik gazú iz snega, na-nj se hoče starka usesti, dotipavši ga s palico, ali stare kosti se jej nočejo vdati, pade v sneg. Vstati ne more, sama je na polji, niko-gar ni, da bi jej pomagal na noge, glasú nima, da bi koga priklicala na pomagaje.

Nebo se pooblači, tème nastane. Ostra burja pripiše in žvižga po polji in travniku. Sem ter tje pade tudi kako zerno snega, zmirom bolj in bolj pogosto, na zadnje v debelih plahticah, ter pobeli drevje in vse, kar je bilo golega od poprejšnega snega.

Gospodar Jurec je bil doma odvečerjal in odmolil, odkazal svojim podložnim, kaj imajo storiti še pred spancem, potem pa,

vidé, da je zunaj grozno tema, prižgal veliko baklo iz mlade brezice, z betom in sekiro narejeno in v dimu posušeno, ter napravil se na pot v grad k staremu prijatlu, gospodu Sovi, malo povasovat za povečerek.

Tako vidimo sivolasega moža, kako zamišljen korači po stezi ob ravnem travniku, zdaj pa zdaj baklo vterne z golo, žuljasto roko, ne mené se ni za stare verbe in rakite, rastoče ob malem potočiču, ki je tekel pod ledeno skorjo v svoji stružici, ni za čarobni odsev njegove luči iz germičja.

Kar zagleda pred seboj nekaj črnega tik gazú ležati. Sneg je bil reč že malo pobelil, vendar je videl, da je to človek in sicer ženskega spola.

Mislil je, da je morda kaka beračica zaspala. Torej jo bercne z nogo in zavpije: „Hoj! stara, tukaj je merzla postelja, vstani! Kaj ležiš na zobéh? Djal bodem, da si sneg in točo delala v oblacih kot čaravnica in doli padla, če ne vstaneš!“

A baba se ne gane, suvaj jo Jurec ali ne suvaj. „Kaj, ko bi bila mertva?“ djal je mož in jo je preobernal. Genila se ni, lice je bilo blede, usta in oči odperte in — o! — to je bila stara njegova osebenica Meta, Domnova mati. Nemudoma se mož verne domú. Še tisto noč se je razvedelo po vasi, da so prinesli staro Meto k Jurcu — mertvo.

Domna so bili še tistega dne proti mraku odpeljali in izdali beričem, da bi bil vojak iz njega. Brez upora, tiho se je dal odpeljati. Pa kako bi se bil upiral, povezali so ga bili kakor bika.

„Glejte no!“ rekale so stare ženice. „Meta je šla odgovor dajat, njen sin Domen pa v vojake, obá na tisti dan; vendar je to hudo za fanta, še matere ne bo videl na parah. To je hudo to! Gospôdi ni nikoli hudo, zato pa serca nima in dá pobirati vojake, in ubogih ljudi sinove preganjati po svetu.“

Ker je bila Metina kočá na samoti, in ker ima slovensko ljudstvo že od nekđaj vero, da merlič ne sme sam in na samem ležati na mertvaškem odru, ampak da morajo sosedje in sosede vasovati pri njem vzlásti po noči, zató Jurec ni pustil, da bi bili djali staro Meto v kočí na skolke, ampak rekel je, naj se v vasi, v njegovi hiši napravi zadnja čast umerli ženi.

Mertvaški ogleda, gospod Kerševan, pride drugo jutro pogledat merliča in pravi: „Žena je umerla malo od slabosti, malo pa je zmerznila v mrazu. Najberž jej je slabo prišlo, vsedla se je, in zadremala za vselej.“ (Dalje in konec prihodnjič.)

